

Christus hæc doceret evidens erat audientibus. Subterfugere posset aliquis, dicendo minime repugnare ut Deus speciali auxilio et gratia gratis data concurrat cum homine ad facienda miracula, quamvis ipse homo illa faciat in confirmationem falsitatis. Quia hinc non sequitur quod Deus mentiatur, et nullum aliud est principium hujus repugnantiae, aut incommodum quod inde sequatur. Antecedens declaratur. Nam primo Deus dat sacerdoti supernaturalem facultatem consecrandi, et eam ipsius libertati committit, ut bene, vel male ea utatur, et quando male ulitur, Deus nihilominus speciali ac supernaturali auxilio cum illo concurrat ad faciendum opus vi sua miraculosum, et nihilominus malitia hominis in Deum non redundat; ergo idem erit in præsentem, proportionem servata. Secundo, Deus potest conferre homini gratiam sanitatum, ut similiter ea bene, vel male utatur; ergo, sicut potest Deus concurrere cum tali homine ad conferendam miraculose sanitatem, etiamsi id faciat propter avaritiam vel vanam gloriam, potest etiam concurrere, etiamsi id faciat ad decipiendos alios homines, atque adeo in confirmationem falsitatis. Tertio est ratio a priori, quia licet homo, qui facit miracula, dicat se id facere in confirmationem eorum quæ loquitur, non inde fit Deum concurrere ad eandem confirmationem. Sed concurret solum ex vi prioris donationis, seu legis vel pacti quo statuit dare illi homini talem virtutem, et concurrere cum illo, propter quemcumque finem ipse operetur; ergo etiamsi Deus concurrat, non sequitur ipsum mentiri, nec confirmare mendacium; sed solum permittere ut alii putent confirmare. Denique nunquam est evidens miracula, prout a Deo procedunt, fieri in confirmationem veritatis, sed solum prout sunt ab homine. Quarto, amplius hoc exemplo illustratur difficultas: fingamus Deum decessisse crastina die miraculum aliquod facere propter finem sibi cognitum, et alicui homini hoc revelasse. In eo casu posset hujusmodi homo errorem aliquem prædicare, ac dicere in ejus confirmationem facturum Deum tali die tale miraculum; numquid propterea teneretur Deus cessare a perpetrando miraculo, ne mendacium confirmaretur? aut propterea confirmaret, quia homo dicit propter hanc causam fieri, cum revera Deus hoc non intendat, nec propter hanc causam faciat? Sicut ergo in hoc casu, non obstante mendacio hominis, posset Deus mira-

culum facere, et non propterea mentiretur, licet homines deciperentur, nec confirmaret mendacium, quamvis homines id existimarent, ita quamvis propter alias causas daret alicui homini potestatem faciendi miracula, cum pleno dominio utendi illa in quemcumque usum, bonum vel malum, non propterea mentiretur concurrente cum tali homine, nec revera mendacium sua auctoritate confirmaret, quidquid homines sibi persuaderent.

7. *Responsio.* — Deus mendacia confirmare potest per opera supernaturalia in confirmationem falsæ doctrinæ facta. — Hæc argumenta (ut verum fatear) sunt apud me difficilia, et vellem potius eorum solutiones ab aliis discere quam docere. Unde Durand., q. 1 Prologi, illa breviter attingens, propter ea negat miracula facta in testimonium veritatis efficere evidentiam ejus. Cujus sententia fortasse est vera de evidentia mathematica, non tamen de evidentia morali, quæ sufficiat ad convincendum intellectum non admodum prave dispositum. Quod ita declaro, supponendo, id quod in materia de fide latius docetur, pertinere ad divinam providentiam ut non permittat aliquid falsum suo nomine et auctoritate ita proponi, atque exterius confirmari, ut secundum rectam rationem cogantur homines ad credendum illud esse dictum a Deo, et assentiendum ea certitudine quæ omnem dubitationem expellat. Quia si Deus hoc permitteret, et cooperetur ad omnia signa et opera quibus mendacium confirmatur, quamvis revera proprie non mentiretur (ut argumenta facta probant), quodammodo tamen abuteretur sua potestate in præjudicium suæ auctoritatis, qua fide dignus existit. Nam si, concurrentibus tot signis et divinis operibus exterius factis in confirmationem veritatis, adhuc posset subesse falsitas, nulla superesset via ad credendum Deo loquenti per homines, vel per signa, quod est contra divinam veritatem, et auctoritatem quam ipsum oportet habere in dicendo. Propter hanc ergo causam, existimo esse moraliter evidens, fieri non posse ut Deus concurrat cum homine ad perficienda vera opera supernaturalia, quæ fieri non possunt nisi virtute divina, et quod illa faciat in confirmationem falsæ doctrinæ, quam ut divinam et a Deo revelatam proponit.

8. *Objectio.* — *Responsio.* — Dices: ergo eadem ratione pertinet ad Dei providentiam non permittere apparentia miracula quæ vir-

tute dæmonum fieri solent, et ab Antichristo fient. Quia illa etiam moraliter sufficiunt ad decipiendos homines, qui vix possunt vera miracula a falsis internoscere; illa autem deceptio, cum fiat sub specie divinæ virtutis et auctoritatis, etiam redundat in præjudicium ejusdem divinæ auctoritatis, et merito potest diminuire fidem quæ Deo loquenti debetur. Respondetur non esse eandem rationem, quia quando sunt falsa miracula, semper relinquitur aliquis modus quo moraliter possint dijudicari, si homines quod in se est faciant ad cognoscendam veritatem. Primo, bene considerando ipsamet opera, signaque et circumstantias eorum. Secundo, considerando personam, vitam et mores ejus qui sic loquitur et operatur. Tertio, considerando doctrinam ipsam, an aliqua in parte rationi adversetur, vel aliis revelationibus divinis sufficienter propositis per Ecclesiam. Denique orando Deum, et consulendo Scripturas et prædicationes in ea factas, et signa data ne in errorem inducamur. Itaque non pertinet ad providentiam Dei non permittere falsa signa, quæ ad probationem et profectum electorum prosunt; sed pertinet ad providentiam Dei dare auxilium, ac modum, quo possint dijudicari et cognosci, quia non est divinæ bonitatis et sapientiæ ut permittat hominem tentari ultra id quod potest. Ac propterea quando, facta morali diligentia et investigatione, adhuc constat evidenter vera esse miracula quæ fiunt in confirmationem doctrinæ, nulla relinquitur ratio dubitandi de talis doctrinæ veritate, præsertim si miracula sint frequentia, et magna auctoritate ac potestate facta, et vitæ innocentia ac sanctitate confirmata, et in ipsa doctrina nihil contra honestatem, nihil contra rationem rectam, nihil denique contra alias divinas revelationes appareat. Quæ omnia in doctrina et miraculis Christi cumulatissime inventa sunt, et ideo ad morale evidentiam præstandam satis fuisse creduntur. Ex his ergo ad difficultates positas dicendum est, quamvis demus posse Deum permittere aliquem efficere miraculum, seu opus supernaturale, affirmantem se id facere in confirmationem alicujus rei, quæ in se falsa est, quam tamen Deus neque affirmare, neque confirmare intendit, nihilominus semper posse hominem, si velit omnia, quæ tale opus circumstant, attente considerare, ex eis conjicere quo spiritu tale opus fiat, ita ut saltem dubitare possit, et ad Deum recurrere, et quantum in se est facere ad

falsitatem vitandam; quod si ita se gerat, ad divinam providentiam spectabit non permittere eum decipi. Adde denique, quando Deus dat potestatem ad supernaturale opus faciendum, considerandum esse modum et finem ejus. Quando enim datur modo stabili ac permanenti, non ad confirmandam veritatem, sed ad aliquam publicam utilitatem, ut interdum datur gratia sanitatis, vel alia similis, tunc, licet quis diceret se illa uti in confirmationem veritatis, non ideo statim esset illi fides adhibenda, sed utendum potius esset aliis regulis fidei certis et infallibilibus. Si vero potestas hæc et usus ejus datur singulari et extraordinario modo, ita ut non appareat alius finis vel utilitas ejus, præter veritatis confirmationem, tunc certe maxime spectat ad divinam providentiam non concurrere specialiter ad tale opus, quando homo per illud intendit falsitatem persuadere ac alios decipere, propter rationes dictas.

SECTIO III.

Utrum miracula Christi coegerint Angelos ad credendum Christo prædicanti se esse Messiam ac Deum.

1. *D. Thom., 1 p., q. 105, ar. 8.* — Quæstio hæc in malis Angelis tantum locum habet, quia beati semper Christum clare cognoverunt, ac in Verbo viderunt; habere tamen posset locum in quolibet Angelo, secundum suam naturam solum considerato. Et specialis ratio dubitandi in illis est, quia ipsi evidenter cognoscunt veritatem miraculorum, quia vident rerum substantias et actiones prout in se sunt. Unde, si miraculum sit supernaturale quoad terminum, ut quod duo corpora sint penetrative in eodem loco, postquam factum est, evidenter illud vident. Idemque est si miraculum sit in modo, vel ex parte subjecti, ut quando cæcus illuminatur, vel mortuus resurgit, vel ex parte actionis seu agentis, ut quando subito, et sine applicatione naturalis agentis, fit effectus sanitatis, vel alius similis. Rursus evidenter etiam sciunt hæc miracula non posse fieri nisi virtute divina, quia evidenter cognoscunt naturas rerum, et sciunt in tota natura non esse virtutem, quæ ad hoc se extendat, sed solum in auctore naturæ; ergo, visis hujusmodi miraculis, convincuntur ad credendum Deum esse testem ejus doctrinæ, quæ per talia miracula confirmatur; ergo ad credendam ipsam doctrinam. Sed dæmones hoc modo videbant miracula Chri-

sti; videbant etiam ea facere in confirmationem doctrinæ suæ; audiebant enim eum dicentem: *Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, adolescens, tibi dico, surge*, Matth. 9; et Joan. 11: *Ut credant quia tu me misisti*; et Joan. 5 et 10, sæpe in sua prædicatione hoc Christus significabat. Et quod maxime urget, non solum Christi, sed etiam ipsius Dei testimonium bis audierunt: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite*; et evidenter cognoscebant illud non fuisse pronunciatum opera alicujus dæmonis, sed Dei, vel per seipsum, vel (quod perinde est) per sanctos Angelos, ac ministros suos; ergo convicti fuerunt ad credendum eo modo quo Jacobus ait: *Dæmones credunt et contremiscunt*. In contrarium vero est illud Pauli, 1 Cor. 2: *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixerant*.

2. In hac difficultate idem est quærere an dæmones de facto cognoverint Christum esse verum Messiam ac Deum, et ad hoc credendum fuerint convicti et necessitate compulsi. Quia ipsi vel non habent assensum opinativum, et cum formidine, vel (si illum habent) non habent piam voluntatis affectionem, qua propensi sint ad supernaturalem veritatem credendam, quando nullo modo coguntur et convincuntur. Et ideo explicando quid factum sit, simul explicabimus modum seu necessitatem talis assensus.

3. *Dæmon evidenter agnoscebat veritatem miraculorum Christi*. — Dico ergo primo: si dæmones speciali Dei providentia impediti non fuerunt ne Christum cognoscerent, convicti sunt ad credendum, et assentiendum, illum esse verum Messiam a Deo promissum. Propono conclusionem hanc sub conditione, quia, ut Augustinus ait, l. 9 de Civ., c. 21: *Christus tantum innotuit dæmonibus quantum voluit, tantum autem voluit quantum oportuit*. Hæc igitur conclusio colligitur ex doctrina D. Thomæ et Sanctorum, ut statim ostendam, eamque docet Cajet. hic. Nunc solum ratione probatur. Quia (ut dixi) dæmones evidenter cognoscebant veritatem miraculorum Christi, et (quod magis est) si a Deo non fuerunt impediti, cognoverunt evidenter fuisse conceptum sine opera viri, et natum ex virgine, matris integritate servata, et in ejus nativitate evidenter audire potuerunt Angelos annuntiantes natum esse Salvatorem, qui est Christus Dominus, quos evidenter sciebant non posse mentiri, cum sciant esse beatos. Rursus evi-

denter cognoscebant innocentiam et puritatem vitæ Christi. Ad hæc audiebant ipsum Christum expresse dicentem se esse Messiam promissum, Joann. 4: *Ego sum qui loquor tecum*; et Mat. 15, cum Petrus confessus esset: *Tu es Christus, Filius Dei vivi*, ipse confessionem ejus approbavit dicens: *Beatus es*, etc.; et c. 11, cum Joannes Baptista misisset ad quærendum an ipse esset Messias, satiscare affirmavit, ostendens miracula; et Joannis 11, cum Martha dixisset: *Ego credidi quia tu es Christus*, ipse tacite probavit, et postea faciens miraculum, inquit: *Ut credant quia tu misisti*, intelligens se esse illum qui quasi per antonomasiam mittendus expectabatur. Quod clarius dixit Joann. 17: *Ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti, Jesum Christum*. Quæ verba tam clara sunt et aperta, ut nullam amphibologiam, vel violentam aut falsam interpretationem patiantur. Præterea clare intelligebant dæmones Christum facere miracula in confirmationem hujus veritatis, juxta illud: *Ut credant homines quia tu me misisti*. Denique sciebant Scripturas, et signa ac miracula quæ de Messia prædicta erant, et evidenter cernebant ea omnia compleri per Christum; ergo vel invitati cogebantur fateri ipsum esse Christum, si a Deo non sunt impediti ne ipsum agnoscerent. Neque vero dici potest dæmonem voluntarie non animadvertisse omnia signa quibus Messias cognosci poterat, neque ea inter se et cum operibus Christi contulisse, ut eum agnosceret. Quia (ut ex Evangelio colligitur, et notant Patres explicantes Christi tentationem, ut supra vidimus) dæmon summo ardebat desiderio cognoscendi Christum, quis esset; ergo non est verisimile, voluntarie et data opera prætermisisset aliquid quo ipsum posset agnoscere; si ergo divina providentia impeditus non fuit, evidenter cognovit illum esse Messiam ex miraculis et signis ejus, cum ejusdem ac Scripturarum testimonio conjunctis, et inter se collatis.

4. *Dubium*. — Sed inquirendum superest an fuerit dæmon impeditus a Deo ne hoc agnosceret. Quidam affirmant toto tempore vitæ mortalis nunquam dæmonem cognovisse Jesum esse Messiam, ita ut definite et indubitanter hoc judicaret, consequenterque impeditum esse a Deo ne vel omnia Christi mysteria intueri, vel omnia verba ejus audire, vel omnes prophetias, quæ de illo erant, considerare et inter se conferre posset. Ita sentit Carthus., Luc. 4, et Marc. 1, et super ad

Rom. 10, art. 4; citantur etiam Cajet., Scot., Abulensis, sed falso. Potest vero suaderi hæc opinio, quia si dæmon agnovisset Jesum esse Messiam, agnovisset etiam Filium Dei, ac verum Deum, quia ex Scripturis notum erat Messiam futurum fuisse verum Filium Dei; consequens autem est falsum. Quia (ut Paulus, citato loco, dixit) si eum cognovissent esse Deum, non essent ausi ei passionem ac mortem tam sollicitè moliri. Et ideo Hier., Matt., cum Ignatio, dicit impeditum esse dæmonem ne mysteria nativitatis et conceptionis Christi cognosceret, ne si eum Deum esse sciret, mortem ejus impediret.

5. *Responsio: Christum dæmon Messiam verum esse cognoscit*. — *Dæmones tacere de Christi divinitate cur ab eo compulsi*. — Sed contraria sententia mihi sine dubio vera videtur. Quia, licet fortasse tempore infantie impeditus sit dæmon ne Christum agnosceret (non ob eam profecto causam, ne mortem ejus impediret; sed ob eam potius, ne illum acrius insectaretur, et maturius quam divina providentia disposuerat, interficeret, ut D. Thomas supra docuit, q. 29, a. 1, ad 3), nihilominus tamen, postquam Christus cœpit prædicare, antequam pateretur, permissus est dæmon, seu non impeditus cognoscere ipsum esse Christum. Ita docet eodem loco D. Thomas, et hic, q. 44, art. 1, ad 2; et infra, q. 47, art. 5; Lyr., Mar. 1, et Luc. 4; et Abul., Matt. 4, q. 22. Idem sentit Ambrosius, 1 ad Corin. 2, ubi expresse ait scivisse dæmones Jesum esse eum qui in lege promissus erat. Et Augustinus, lib. Quæstionum Novi et Veteris Testamenti, q. 66; Greg., Beda, et alii infra citandi. Qui Patres hoc colligunt ex Marc. 1, et Luc. 4, ubi dæmon sic Christum alloquebatur: *Quid nobis et tibi, Jesu Nazarene, venisti perdere nos? scio te qui sis, Sanctus Dei*; et Marc., c. 5, et Mat. ac Luc. 8, vocabant dæmones Christum, *Filium Dei altissimi*. Responderi vero potest, vel vocasse Filium Dei per adoptionem et eximiam sanctitatem, et eadem de causa vocasse, *Sanctum Dei*, vel certe mentitos esse, et adulandi et tentandi causa eum vocasse *Filium Dei*. Sed quanquam verba dæmonis non faciant fidem, tamen verba Lucæ videntur convincere; subdit enim dicto c. 4: *Non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum*. Quæ verba aliqui ita interpretantur, ut illud, *quia sciebant*, non sumatur causaliter, neque Evangelista reddat causam ob quam Christus non sinebat dæmonia loqui; sed sumantur indefinite, seu ad explicandum

quid erat illud, quod ea loqui non sinebat, nempe quod scirent ipsum esse Christum. Nam hoc est quod dæmones dicebant: *Scio quod sis Sanctus Dei*; ita Jans., c. 28 Cone.; et Eras., Marc. 1. Cui expositioni favet græca lectio, quanquam alteram etiam expositionem admittat. Et juxta hanc interpretationem hoc testimonium non habet majorem vim, quam præcedentia. Tamen simplicior sensus videtur, ut illa sint verba Evangelistæ, et causaliter exponantur. Et ita exponit Beda, l. 2 in Luc., c. 4, dicens: *Dæmonia Filium Dei confitebantur, et, attestante Evangelista, sciebant ipsum esse Christum*. Sive autem uno, sive alio modo interpretemur, Sancti Patres dicunt dæmonem compulsus esse tacere, non quia falsum diceret, sed quia nolebat Christus dæmonis testimonio comprobari se esse Filium Dei. Ita Tert., licet subobscure, l. 4 contra Mar., c. 7 et 8; Hier., Mar. 1: *Sciens Sanctum Dei, obmutescere jubetur, quia sciens Deum, non sicut Deum glorificavit*; et Mat. 8, circa illa verba: *Quid tibi et nobis, Jesu, Fili Dei: Non voluntatis* (inquit) *ista confessio est, sed necessitatis extorsio*; et infra: *Dæmones cernentes Dominum in terris repente versari, ad judicandos se venisse credebant*. Quæ verba ex Hier. mutuatus est Beda. Chrys., hom. 5 in Marc.: *Cogitur verum dicere, tormenta cogunt, sed malitia velat*. Et infra, explicans verbum illud Christi: *Obmutescite: Nolo me laudet vox tua, non veni ut tuo testimonio comprobarer*. Clarius id dixit Euth., Mar. 1; et Theoph., Luc. 4: *Non sinebat (inquit) dæmonia loqui, tum quod non indigebat immundorum testimoniis; tum quod nolebat accendi invidiam Hebræorum videntium ab omnibus honorari*. Et Mar. 1, addit aliam rationem, scilicet, ut nos doceret, ne credamus dæmonis, etiamsi vera dicant. Qui omnes Patres plane sentiunt verum pronunciasse dæmonem, cum aiebat se scire illum esse Christum. Ratio vero est, quia nullum est fundamentum, ut asseramus Deum impedivisse dæmonem ne hanc veritatem agnosceret; ergo cum alias constet ipsum habuisse sufficiens principium ad eam cognoscendam, et Scriptura hoc magis significet, non est cur negetur. Antecedens probatur. Quia nec est auctoritas ulla ad id asserendum, nec ratio aut inconueniens quod inde sequatur, ut ex sequenti conclusione aperte constabit. Et confirmatur tandem expresso testimonio Aug., l. 9 de Civ., c. 21: *Ipsi (inquit) dæmones etiam hoc ita sciunt, ut eidem Domino infirmitate carnis induto dixerint: Quid no-*

bis et tibi, Jesu Nazarene, venisti huc ante tempus perdere nos? Clarum est in his verbis quod in eis et tanta scientia erat, et charitas non erat; et inferius subdit, quamvis in principio dæmon dubitaret, et ideo in tentatione explorare voluerit an esset Christus, postea vero illum cognovisse, per quædam temporalia sue veritatis effecta, et occultissima signa præsentia, quæ Angelicis sensibus, etiam malignorum spirituum, potius quam infirmitati hominum possent esse conspicua.

6. *Christi divinitatem dæmones ante ejus mortem agnoverant.* — Dico secundo: quamvis in principio dæmon de Christi divinitate dubitaverit, verisimile tamen est, antequam mortem ejus machinaretur, existimasse ac judicasse illum esse Filium Dei naturalem. Hæc est sententia D. Thomæ locis citatis, quamvis dicat dæmonem non habuisse firmum hac de re iudicium, sed potius suspicionem, et formidolosum assensum. Et eodem modo intelligendum est quod docet D. Thomas, 1 p., q. 64, art. 1, ad 4; et eandem sententiam tuetur Cajet. hic. Quæ probatur ex eisdem locis Evangelii supra adductis, adjunctis Patrum expositionibus ac testimoniis. Hier., Mat. 8, in verbis supra citatis, non solum de Messia, sed de Deo, seu Filio Dei loquitur, quanquam addat hæc verba: *Tam dæmones quam diabolus suspicari magis Filium Dei quam nosse intelligendi sunt.* Sed verba, quæ postea subjungit, declarant vocare suspicionem, non quod non esset iudicium definitum, sed quia non erat clara cognitio, seu per Dei revelationem, sed per signa. Sic enim inquit: *Nemo enim novit Patrem, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare.* Et eodem modo intelligendus est Beda, l. 2 in Luc., c. 14, cum ait de dæmone: *Per signorum potentiam vel intellexit, vel potius suspicatus est esse Filium Dei.* Idem l. 1 in Marc., c. 8, et l. 2 in Mat., c. 8; Euthy., et Theoph. supra, et expresse Greg., 33 l. Moral., c. 7, alias 10, tractans illa verba: *In oculis ejus quasi hamo capiet eum: In hamo (inquit) incarnationis captus est, quia dum in illo appetit escam corporis, transfixus est aculeo divinitatis;* et infra subdit: *Et quidem Behemoth iste Filium Dei incarnatum noverat, sed redemptionis nostræ ordinem nesciebat.* Et infra: *Unde bene dicitur: In oculis ejus quasi hamo capiet eum; in oculis quippe habere dicimus, quod coram nobis positum videmus. Antiquus vero hostis humani generis redemptorem ante se positum vidit, quem cognoscendo confessus, confitendo perti-*

miuit, dicens: Quid nobis et tibi, Fili Dei? In oculis itaque suis hamo captus, quia et novit et momordit. Idem fere sentit hom. 25 in Evang., quamvis non nihil recedat a priori sententia. In eadem vero est Greg. Nys., orat. 4 de Resur., ubi eodem modo locum Job interpretatur. Item Augustinus, loc. cit. præced. conclusione. Chrys. etiam, hom. 5 in Marc., prius videtur in hanc sententiam propensus; postea vero aut ab illa recedit, aut rem dubiam relinquit. Ponderat enim cur dixit dæmon: *Scio qui sis, Sanctus Dei; et non, Scio quod sis sanctus Deus.* Inquit: *O perversitas mentis! Inter flagella et tormenta positus et scit verum, et tamen confiteri non vult.* Subdit vero postea: *Fingis te scire, sed nescis; aut enim scis, et dolose taces, aut certe ignoras; non est enim Sanctus Dei, sed sanctus Deus.* Notat autem circa hoc Euthy. non simpliciter dixisse: *Sanctus, sed cum adjectione articuli: Ille Sanctus, siquidem et Prophetæ sancti sunt, sed per participationem, solus autem Deus proprie, et natura sanctus est.* Ob id ergo dixit: *Sanctus ille, hoc est, natura et proprie sanctus.* Et idem Chrys., hom. 29 in Matt., affirmat tunc accessisse dæmones, divinitatem Christi prædicantes. Nec dissentit Ambrosius, l. 4 in Luc., c. de Confirmatione doctrinæ Christi per miracula, qui Judæorum improbitatem inde exaggerat, quod quem dæmones confitentur, et Deum agnoscunt, ipsi negarunt. Clarius Tertul., l. contra Praxeam, c. 28, probans Christum esse naturalem Filium Dei: *Hoc (inquit) et Sathanas cum in tentationibus novit: Si Filius Dei es, hoc et exinde dæmonia confitentur: Scio qui sis, Filius Dei;* et l. 5 contra Marc., c. 6, eadem fere habet verba. Et eleganter Athanas., lib. de Incarn. Verbi Dei, ejusque corporali adventu, satis post medium, ubi sic inquit: *Quod non est persuasum hominibus impiis, id dæmones suis oculis contuentur, Deumque illum esse et sentiunt et credunt, ideoque fugitivi, et adorabundi in has voces erumpunt, quæ tunc loquebantur, cum ille adhuc in carne versaretur: Novimus qui sis, tu es ille Sanctus Dei.* Rursumque clamabant: *Quid tibi nobiscum, Fili Dei?* Idem sentit in epist. ad Marcel., de Interpr. Psal., in fine. Et Greg. Naz., orat. 42, agens de Christi divinitate: *Deitati fidem abrogas? hoc ne dæmones quidem ipsi fecerunt. Ita et iudicii perversitate Judæos, et incredulitate dæmones superas. Illi enim filii vocabulum æqualitatis vocem esse censuerunt; hi autem eum, a quo fugabantur, Deum agnoverunt,*

doloribus nimirum, quos sentiebant, fidem ipsis facientibus; ubi Nicetas notat Gregorium aludere ad prædictum locum Marc. 4.

7. *Evasio. — Responsio. — Unde diabolus Christum agnovit esse Filium Dei naturalem.* — Secundo, principaliter probatur ratione. Primo, quia in Veteri Testamento, evidentissime prædictum erat Messiam futurum verum Deum, Deique Filium (de quo in priori tom., disp. 2, testimonia multa congesimus); sed dæmon intelligebat eas Scripturas, et cognoscebat Jesum esse Messiam; ergo et esse Deum. Secundo, audivit unum et alterum testimonium Patris (ut supra diximus); audivit etiam sæpe ab ipsomet Christo se esse Filium Dei, et unum cum Patre, Joann. 5, 8, 10, et sæpe evidenterque cernebat miracula in ejus confirmationem facta. Sed ad hæc dici potest primo, Deum impedivisse ne dæmon intelligeret Scripturas de divinitate Messia, aut certe ne illas applicaret, et inter sese, et cum verbis, factis et persona Christi conferret; impedivisse etiam ne audiret testimonium Patris de Christo, aut ipsiusmet Christi de seipso. Sed hæc evasio (ut supra in simili dixi) nullo fundamento nititur. Quia, licet aliquo tempore oportuerit Christum occultari dæmoni, tamen hoc non fuit necessarium toto tempore vitæ ad eum finem, scilicet, ut nostra redemptio et passio Christi non impediretur, ut statim ostendam; seclusa autem hac necessitate, nulla est ratio neque auctoritas quæ probet dæmonem impeditum esse a Deo, ne Jesum Deum esse agnosceret. Secundo responderi potest, dæmonem sæpe quidem audivisse et legisse, Messiam esse Deum, Deique Filium; tamen non satis intellexisse an diceretur Filius Dei naturalis, vel per participationem, et verisimilius esse hoc posteriori modo ea intellexisse, cum non posset mysterium incarnationis intelligere naturali cognitione, et aliunde haberet voluntatem prave affectam, ut propterea, ubi non omnino cogere, in deteriore partem rem acciperet. Quæ quidem evasio conferre potest, ut intelligamus quod aliqui Sancti dicunt, dæmonem non tam habuisse certam cognitionem, quam suspicionem divinitatis Christi, quia semper habuit hanc qualemcumque occasionem non nihil formidandi, vel timendi; tamen non fuit sufficiens vel ad iudicandum contrarium, vel ad suspendendum assensum. Nam imprimis dæmon non ignorat Deum habere naturalem Filium (mysterium enim Trinitatis a principio creationis agnovit); simi-

liter ante incarnationis tempus cognovit Filium Dei fore incarnandum, ut Ambros., Greg. ante citati, et probatores Theologi sentiunt; et D. Thomas, in loc. cit., ex 1 p., docet etiam a principio creationis habuisse omnes Angelos hujus mysterii revelationem. Ex hoc ergo capite non fuit difficile dæmoni intelligere ac credere aliquem hominem esse Filium Dei naturalem. Quia hoc jam credebatur esse possibile et futurum; aliunde vero prædictiones Scripturæ erant tam multæ, tamque perspicuæ, ut vix credi possit angelicum intellectum in eis perspiciendis hallucinatum fuisse; verba etiam Christi erant tam clara, ut ipsi quoque Judæi (sicut Nazian. supra notavit) intelligerent prædicare se ipsum verum Dei Filium, et æqualem Patri. Quanquam ergo dæmon, quamdiu non satis intellexit Jesum esse Messiam, potuerit dubitare de sensu, in quo Christus in baptismo, verbi gratia, dictus est Filius Dei, tamen postquam sibi persuasit illum esse Messiam, et tot testimonia divinitatis ejus vidit et audivit, sine dubio id credidit, quamvis fortasse interdum, quando non omnia considerabat, propter magnitudinem mysterii, et suam pravam dispositionem, vel hæsitaret, vel etiam dubitaret.

8. *Post resurrectionem nullam de Christi divinitate dubitationem dæmon habuit.* — Ex his vero necessario concluditur, post Christi resurrectionem multo evidentius cognovisse dæmonem Christi divinitatem, et si quam fortasse hæsitacionem vel formidinem patiebatur, eam abjecisse, et vel invitum credidisse; atque tunc maxime locum habuisse, quod Jacobus ait, c. 2: *Dæmones credunt et contremiscunt,* quodque ait Paulus, ad Philip. 2: *In nomine Jesu omne genua flectatur, coelestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur,* etc. Ratio vero est manifesta, quia in Christi morte et resurrectione experti sunt dæmones evidentiora signa divinitatis Christi. Viderunt enim illum descendentem ad inferos cum dominio et potestate, et justorum animas ex Tartari faucibus eripientem; videbant præterea ab Angelis sanctis adorari, et proclamari Deum ac Dominum virtutum. Sic enim multi Patres interpretantur verba illa Psalm. 23: *Attollite portas, principes, vestras, et elevamini portæ æternales, et introibit Rex gloriæ. Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ.* Rursus ex tunc coeperunt evidentius intelligere, quo sensu Jesus prædicaretur Deus, Deique Filius, non per participationem vel adoptio-